

Junior Ranger
Parks Dinarides

Istraži

Nauči

Zaštiti

#ReLOaD

Parkovi Dinarida - mreža zaštićenih područja Dinarida posvećena je unapređenju prirodnih i kulturnih vrijednosti zaštićenih područja Dinarida, njihovoj promociji i podršci, kao i primjeni dobrih praksi održivog razvoja i upravljanja. Mrežu Parkova Dinarida čini više od 100 zaštićenih područja iz Albanije, Bosne i Hercegovine, Crne Gore, Hrvatske, Kosova*, Sjeverne Makedonije, Slovenije i Srbije.

#ReLOaD

* Imenovanje je bez predrasuda na poziciju ili status te u skladu s UNSCR 1244/99 i mišljenjem Međunarodnog suda pravde o Deklaraciji o nezavisnosti Kosova.

**Čuvaj prirodu,
postani mladi rendžer/ka!**

Ukoliko si osoba koja, umjesto na kauču, svoje slobodno vrijeme želi da provodi u prirodi, imaš istraživački duh, želiš da usavršavaš svoje znanje o zaštićenim područjima, kao i da pomogneš njihovom očuvanju kroz učešće u prije svega zabavnim i edukativnim aktivnostima, onda si idealni kandidat da budeš mladi čuvar/ka prirode!

Učešćem u programu „Mladi čuvari prirode“ ćeš obnoviti i steći nove vještine i znanja, upoznati drugare iz zemlje i inostranstva, steći nova prijateljstva i dati svoj doprinos očuvanju zaštićenih područja! Kako je tvoja generacija budući donosilac odluka, moći ćeš da razmjeniš i izneseš svoje mišljenje kako trebamo zaštititi prirodu. Takođe, ukoliko si već posjećivao/la zaštićena područja, imaćeš priliku da ih ponovo doživiš na drugačiji način.

Program je namjenjen mladima koji žive u blizini dva nacionalna parka u Crnoj Gori i Bosni i Hercegovini –NP „Lovćen“ i NP „Kozara“. Pripremljen je po uzoru na program „Mladi rendžeri u Evropi“ koji se sprovodi posljednjih 25 godina u Njemačkoj, Holandiji, Austriji i dr.. u organizaciji Evropske mreže parkova – federacije „Europark“. U okviru programa će biti organizovano više volonterskih akcija, kao i sedmodnevni kamp gdje će mladi sa Cetinja i Prijedora imati priliku da upoznaju kako funkcioniše rad ovih zaštićenih područja, ali i da učestvuju u brojnim uzbudljivim i interesantnim aktivnostima.

Upoznaj zaštićena područja u Crnoj Gori i Bosni i Hercegovini

Kada govorimo o zaštićenim područjima, sigurni smo da znaš neka zaštićena područja u tvojoj državi. Ali da li znaš zašto je neko područje koje je zaštićeno i šta to u suštini znači?

Crna Gora (CG) i Bosna i Hercegovina (BiH) se odlikuju brojnim geografskim, hidrografskim, klimatskim i istorijskim faktorima koji su usloveli postojanje raznovrsnih ekosistema (planinski, šumski, travnati, slatkovodni, morski, priobalni), a samim tim i bogatstva živih organizama (gena, biljaka, gljiva, životinja..) koje se još naziva i biodiverzitet. Kako bi se sačuvao biodiverzitet na nekom specifičnom geografskom prostoru, unaprijedilo njegovo stanje i zaštitilo od negativnog čovjekovog uticaja, sprovode se različite mjere očuvanja prirode među kojima je uspostavljanje i upravljanje zaštićenim područjima. Jednostavno rečeno, zaštićeno područje predstavlja bogatstvo živih organizama koje je prisutno na određenoj teritoriji, a koje je pod zaštitom države i mora se očuvati.

Da li znaš koja je uloga zaštićenih područja? Kao što pretpostavljaš, zaštićena područja su neophodna radi očuvanja biodiverziteta i dobrobiti svih generacija. Ona pružaju utočište za brojne biljne i životinjske vrste, imaju ulogu u pružanju različitih usluga ekosistema: prečišćavanju vazduha, regulaciji klime i poplava, formiranju zemljišta, oprašivanju, itd. koje su neophodne radi opstanka živog svijeta na planeti. Zaštićena područja omogućavaju vezu između prirode i ljudi kroz pružanje mogućnosti za odmor, rekreaciju, turizam i edukaciju.

ovim područjima.

Bosna i Hercegovina i Crna Gora se razlikuju u površini, ali i broju zaštićenih područja.

Kako je BiH dosta veća od Crne Gore po površini, sigurno da si pomislio/la da ima i veću teritoriju pod zaštićenim područjima? Ali ipak, trenutna mreža zaštićenih područja u Crnoj Gori pokriva oko 14% teritorije, dok je ovaj procenat znatno manji za Bosnu i Hercegovinu - oko 4%. Crna Gora ima skoro duplo veći broj zaštićenih područja u odnosu na Bosnu i Hercegovinu. U Crnoj Gori je zaštićeno 80 područja, dok je u Bosni i Hercegovini zaštićeno 46 područja.

Pretpostavljamo da već znaš da su nacionalni parkovi najpoznatija zaštićena područja ne samo kod nas, već i u svijetu. Znaš li da, najveći dio teritorije zaštićenih područja u Crnoj Gori zauzimaju pet nacionalnih parkova: „Durmitor“, „Skadarsko jezero“, „Lovćen“, „Biogradska gora“ i „Prokletije“.

Ona su i područja suživota prirode i ljudi s obzirom na to da brojne lokalne zajednice zavise od različitih prirodnih resursa u

Koja su to ostala zaštićena područja u Crnoj Gori?

Preostalih 75 zaštićenih područja se može svrstati u sljedeće kategorije: strogi rezervat prirode (3), posebni rezervat prirode (2), park prirode (9), spomenik prirode (59) i predio izuzetnih odlika (2). Za razliku od BiH, u Crnoj Gori su, osim na kopnu, uspostavljena tri zaštićena područja na moru, i to: Platomuni, Katič i Stari Ulcinj.

Slično kao u Crnoj Gori, najveću površinu zaštićenih područja u Bosni i Hercegovini zauzimaju četiri nacionalna parka: „Sutjeska“, „Kozara“, „Una“ i „Drina“ dok su ostala zaštićena područja svrstana u nekoliko kategorija: strogi rezervat prirode (2), spomenik prirode (22), zaštićeno stanište (3), zaštićeni pejzaž (4), park prirode (8) i zaštićeno područje sa održivim korišćenjem prirodnih resursa (3).

Za neke od kategorija zaštićenih područja si do sada već čuo/la, a da li si upoznat/a sa konceptom zoniranja zaštićenih područja?

U zavisnosti od kategorije, za pojedina zaštićena područja kao što su nacionalni parkovi vrši se zoniranje radi zaštite prirodnih vrijednosti i njihovog optimalnog korišćenja i funkcionisanja. Razlikuju se tri zone zaštite nekog zaštićenog područja (I, II i III zona) od kojih prva predstavlja strogu zonu zaštite, druga aktivnu zonu, dok treća zona predstavlja najbližu zonu zaštite u odnosu na sve tri.

Da li znaš da je jedno od prvih područja koje je dobilo status zaštićenog na Balkanu bila Biogradska gora, i to daleke 1878. godine?

Knjaz Nikola I Petrović Njegoš je proglasio ovo područje zaštićenim kao „Knjažev zabran“. Nakon toga, Biogradska gora je dobila status nacionalnog parka zajedno sa Durmitorom i Lovćenom, prije više od sedamdeset godina, tačnije 1952. godine. Nacionalni park „Sutjeska“ je prvo područje koje je proglašeno zaštićenim u Bosni i Hercegovini početkom 60ih godina prošlog vijeka.

Potrebno je da znaš da, koliko će zaštićena područja biti korisna za prirodu i ljude, zavisi od institucija koje imaju zakonsku obavezu da vode računa o očuvanju i unapređenju ovih područja (tzv. upravljačkih tijela)! Veliki broj postojećih zaštićenih područja u obje zemlje još nema uspostavljeno upravljačko tijelo, tako da se smatraju „zaštićenim samo na papiru“ (paper parks).

Sada se sigurno pitaš šta znači upravljačko tijelo? Upravljačko tijelo predstavlja jednu instituciju koja ima zaposlene ljude koje se bave zaštitom područja, istražuju područje i sprovode konkretne mjere.

re zaštite na terenu. Složićeš se da, ako neka zaštićena područja nemaju navedeno, onda se mogu očekivati brojni problemi i očuvanost prirodnih vrijednosti postati upitna.

Razmisli koji to problem postoji u zaštićenim područjima? Možeš li se sjetiti bar dva?

Brojni su problemi koji negativno utiču na očuvanje zaštićenih područja kao što su: nelegalna gradnja, krivolov, požari, nelegalna sječa šume, odlaganje otpada, nelegalna eksploatacija šljunka i pijeska, masovni turizam - prekobrojne turističke posjete, prekomjerno ubiranje šumskih plodova, ubiranje velikih

količina jestivog i ljekovitog bilja bez dozvole, sidrenje u zonama zaštite morskih zaštićenih područja, klimatske promjene, zagađenje zemljišta, vode i vazduha, pojava i širenje invazivnih vrsta. Ono što se takođe može smatrati kao izazov su i nedostatak finansijskih sredstava za adekvatno upravljanje, nedovoljan broj zaposlenih u stručnim službama zaštićenih područja, nedostatak opreme, nedovoljan broj nadzornika-rendžera...

Uprkos izazovima, ulaganje u očuvanje zaštićenih područja treba biti jedan od prioriteta zarad dobrobiti sadašnjih i budućih generacija.

Aktivnosti u zaštićenim područjima

Koja ti je asocijacija kada se kaže zaštićeno područje? Da li znaš koje se to aktivnosti mogu sprovesti i sprovede tamo?

U zaštićenim područjima su dozvoljene aktivnosti u skladu sa principima očuvanja prirode i održivog razvoja, a koje ne ugrožavaju floru i faunu niti vrijednosti pejzaža. Aktivnosti koje se sprovode u zaštićenim područjima se mogu podijeliti u nekoliko kategorija:

- **Monitoring i istraživanja biodiverziteta i ostalih vrijednosti:** U cilju planiranja i sprovođenja različitih mjera radi unapređenja zaštite vrsta i njihovih staništa, sprovodi se monitoring flore i faune na mjesečnom ili godišnjem nivou.

Sigurno se pitaš zašto je važan monitoring i šta on podrazumijeva?

Pa evo primjera: zaposleni u zaštićenom području obilaze šumske ekosisteme kao veoma važan resurs tog područja. Ukoliko primijete određene pojave poput naglog sušenja šume, oni će na osnovu istraživanja i utvrđivanja uzroka problema predložiti i sprovesti mjere zaštite i oporavka te šume. Monitoring je ustvari praćenje promjena u ekosistemu i sa aspekta zaštite prirode veoma važna aktivnost. Osim ovoga, može se istraživati i pratiti stanje kulturno-istorijskog naslijeđa radi očuvanja starih i tradicionalnih objekata, zanata, instrumenata i običaja.

- **Korišćenje resursa na održiv način** – resursi koji postoji u zaštićenim područjima su ograničeni i potrebno ih je koristiti na održiv način. Prirodni resursi koji se najčešće koriste u zaštićenim područjima su drvo za ogrijev, ljekovito bilje, šumski plodovi, gljive, riba, itd. Njihovo ubiranje je moguće u većim količinama isključivo

uz objezbjeđenu dozvolu za vršenje takvih aktivnosti.

- **Unapređivanje stanja zaštićenog područja** koje podrazumijeva kontrolu stanja područja putem redovnih obilazaka i sprovođenja različitih mjera radi poboljšanja stanja područja (pošumljavanje vrstama karakterističnim za područje, uklanjanje invazivnih vrsta, prevencija požara, itd), kao i različite infrastrukture na toj teritoriji (održavanje puteva unutar zaštićenih područja u zimskim mjesecima, postavljanje i održavanje odmorišta i mobilijara za odmor i rekreaciju, održavanje edukativnih, pješačkih i planinarskih staza i vidikovaca). Takođe, ovdje spadaju i sanitarno-higijenske aktivnosti (uklanjanje nelegalnih deponija otpada, uklanjanje suvog drvnog materijala sa staza, I sl).
- **Komunikacija i saradnja sa lokalnim stanovništvom radi unapređenja i očuvanja zaštićenog područja** koja treba biti neizostavni dio svakog procesa upravljanja zaštićenim područjem. Sigurno se pitaš, koja je uloga lokalnih zajednica u zaštićenom području? Pa veoma velika. Ljudi koji žive u blizini ili u samom zaštićenom područja veoma su važni za upravljanje i očuvanje tog zaštićenog područja i moraju biti uključeni od strane upravljača. Objasnićemo na primjeru: kao temeljna vrijednost nekog zaštićenog područja je ihtiofauna odnosno određene riblje vrste koje su karakteristične samo za to područja i nigdje više. Lokalno stanovništvo želi da izlovljava ribu zarad ostvarivanja ekonomske dobiti. Zaštićeno područje treba da ostvari blisku saradnju sa lokalnim zajednicama i da ih sa stručnog aspekta upozna i informiše da masovno

izlovljivanje prijeti opstanku te vrste. Na taj način lokalna zajednica je informisana i razumije značaj lovostaja i ograničavanja nekih aktivnosti radi benefita prirode i ljudi. Posebno treba imati u vidu da aktivnosti u zaštićenim područjima ne smiju isključivati lokalne zajednice koje žive na njihovoj teritoriji ili neposrednoj blizini. Npr. lokalno stanovništvo u Nacionalnom parku „Skadarsko jezero” i dalje u većoj mjeri zavisi od prirodnih resursa sa teritorije parka, pa se obično bavi poljoprivredom (sadnjom voća i povrća), stočarstvom, turizmom (pružanjem smještaja za turiste, vožnjom turista brodićima po jezeru), proizvodnjom različitih domaćih proizvoda kao što su med, vino, rakija, sakupljanjem ljekovitog bilja, šumskih plodova i gljiva, tradicionalnim zanatima koje se trude da sačuvaju od zaborava (izrada specijalnih čamaca za vožnju po jezeru-čunova), izradom i prodajom suvenira i rukotvorina karakterističnih za kulturu i tradiciju tog područja, i dr..

- **Edukacija i promocija** podrazumjevaju različite aktivnosti radi upoznavanja i

povećanja znanja lokalnog stanovništva, posjetilaca, djece i omladine, istraživača, građana i građanki o vrijednostima zaštićenog područja. Obično su to: organizovane posjete zaštićenom području, ekskurzije, izleti, kampovi, seminari, treninzi, različiti događaji radi obilježavanja značajnih dana zaštite prirode na nacionalnom i međunarodnom nivou.

- **Aktivni turizam i rekreacija: kad posjetiš neko zaštićeno područje brojne su aktivnosti** koje su zasnovane na aktivnom odmoru u prirodi koje možeš da radiš kao što su: šetnja, planinarenje, biciklizam, posmatranje ptica, posmatranje medvjeda i ostalih divljih životinja, pješčenje na krpljama, ronjenje, vožnja čamcima, kajakarenje, kanjoning, fotografisanje vrsta i staništa, rafting, itd.

Zaštita područja – da li si se pitao/la ko konkretno štiti zaštićeno područje na terenu? Pa to su zaposleni u Službi zaštite: nadzornici, zaštitari ili rendžeri. Više o njima pročitaj na narednim stranicama.

ŠTA RADE RENDŽERI U ZAŠTIĆENIM PODRUČJIMA?

Kontrolu aktivnosti koje se vrše u zaštićenim područjima, a samim tim i ključnu ulogu u očuvanju zaštićenih područja, ima služba zaštite koju čine nadzornici, zaštitari ili rendžeri. Oni djeluju u zaštićenim područjima koja su različitih kategorija zaštite i modela upravljanja. Dobro poznaju područje koje čuvaju, a predstavljaju i sponu između lokalnih zajednica i upravljača zaštićenog područja. Na terenu su od zore do mraka i po nekoliko dana uzastopno. Njihova glavna aktivnost je nadzor zaštićenog područja radi suzbijanja različitih nedozvoljenih radnji (krivolova, sječe, neodgovornog odlaganja otpada, itd.). U obavezi su da nose uniformu sa službenim znakom i legitimaciju.

Ukoliko zateknu osobu u zaštićenom području da obavlja nedozvoljene aktivnosti, nadzornici imaju pravo i obavezu da traže lična dokumenta, daju upozorenja ili izdaju naređenja, vrše pregled lica, ličnih stvari, vozila i plovila, zadrže lica koja su uhvaćena u vršenju nelegalne aktivnosti, kao i da narede mjere sprečavanja i uklanjanja štetnih posljedica kako bi se ponovo uspostavili prethodno stanje. Oni brinu i o bezbjednosti i ponašanju posjetioaca, informišu o pravilima ponašanja i edukuju posjetioce o karakteristikama područja, kontrolišu odlaganje otpada, vrše prevenciju požara, pružaju pomoć posjetiocima i lokalnom stanovništvu, održavaju mobilijar za odmor i rekreaciju i turističku/planinarsku signalizaciju područja. Često učestvuju u praćenju stanja biljnih i životinjskih vrsta, te drugih vrijednosti zaštićenog područja. Njihov posao je veoma izazovan, odgovoran, naporan a može biti i opasan. U većini zemalja Evrope i ostatka svijeta nadzornici imaju pravo da koriste sredstva prinude (vatreno oružje, specijalna vozila, specijalne pse, službene palice itd.).

U Crnoj Gori i Bosni i Hercegovini nadzornici nemaju adekvatnu opremu potrebnu za efikasno sprovođenje obezbjeđivanja i čuvanja zaštićenog područja. Osim toga, izražen je problem nedovoljnog broja rendžera u odnosu na površinu zaštićenog područja kojeg čuvaju.

Iako je to obaveza prema zakonu, mnoga zaštićena područja u Crnoj Gori i Bosni i Hercegovini nemaju uspostavljene službe zaštite što dodatno može uticati na gubitak biodiverziteta i degradaciju ekosistema. Stoga buduće aktivnosti treba usmjeriti ka uspostavljanju upravljačkih struktura i osnivanju i funkcionisanju službi zaštite koje će doprinijeti poboljšanju očuvanja zaštićenih područja u obje zemlje.

Daj svoj doprinos zaštiti prirode!

Ukoliko želiš da bolje upoznaš sredinu u kojoj živiš i doprineseš očuvanju prirode, možeš to uraditi učestvovanjem u brojnim zanimljivim aktivnostima koja se sprovode u zaštićenim područjima, kao što su:

- praćenje stanja biljnih i životinjskih vrsta zajedno sa istraživačima i zaposlenima na teritoriji zaštićenog područja;
- akcije čišćenja i uklanjanja npr. suvog drvnog materijala i otpada sa edukativnih, pješačkih i planinarskih staza;
- akcije pošumljavanja vrstama karakterističnim za zaštićeno područje;
- akcije uklanjanja invazivnih vrsta (kao što je npr. alergena biljka ambrozija) tokom ljetnjih mjeseci;
- akcije čišćenja i farbanja mobilijara za odmor i rekreaciju kao što su klupe, stolovi, itd.;
- akcije postavljanja i održavanja turističke signalizacije (informativnih i edukativnih tabli sa informacijama o zaštićenom području):
 - obilježavanje staza planinarskom markacijom (farbanjem planinarskih oznaka na odabranim lokacijama);
- organizovanje edukativnih radionica, kampova i izleta radi upoznavanja djece i omladine sa prirodnim i kulturnim vrijednostima zaštićenog područja;
- organizovanje dodatne edukacije u vidu višednevnih seminara i treninga za mlade kako bi kao vršnjački edukatori mogli dalje prenositi svoje znanje o ekologiji i zaštiti prirode vršnjacima;
- komunikacija sa posjetiocima info centara u zaštićenim područjima i na terenu (npr. nacionalnim parkovima) radi pružanja informacija o ovim područjima;
- prijavljivanje zapažanja nedozvoljenih aktivnosti kao što su: krivolov i nelegalna

sječa šume rendžerima tokom posjete zaštićenom području

- učestvovanje u brojnim manifestacijama koje se tokom godine organizuju u zaštićenim područjima širom zemlje u cilju obilježavanja važnih ekoloških datuma (Svjetski dan močvara, Dan nacionalnih parkova, Svjetski dan šuma, Svjetski dan voda, Evropski dan parkova, Dan planete Zemlje, Svjetski dan ptica selica, Svjetski dan životne sredine) i
- kreiranje različitih materijala o vrijednostima zaštićenog područja na društvenim mrežama, kao što su Instagram i Tik Tok, radi približavanja teme zaštite prirode vršnjacima.

Osim toga, ukoliko imaš još dodatnih ideja, možeš kontaktirati upravu zaštićenog područja i predložiti aktivnosti koje bi se mogle realizovati, a koje su interesantne za mlade naraštaje.

Program „Mladi rendžeri u Evropi“

Tvoji vršnjaci/kinje širom regiona i Evrope već duži niz godina učestvuju u očuvanju zaštićenih područja u svojoj zemlji, a i posjećuju i pomažu zaštitu područja u drugim zemljama.

Sigurno se pitaš da li sličan program postoji i kod nas?

Junior Ranger
Parks Dinarides

Kao što već pretpostavljaš, program „Mladi čuvari prirode“ je relativno nov koncept edukativnog programa za Crnu Goru i Bosnu i Hercegovinu implementiran od strane Parkova Dinarida - Mreže zaštićenih područja Dinarida. Ovdje u opvom dijelu staviti logo Junior renger programa Parkova Dinarida Sličan program se preko dvadeset godina realizuje širom Evrope u organizaciji Evropske mreže zaštićenih područja-federacije „Europark“ (EUROPARC Federation). Namjenjen je djeci i tinejdžerima/kama uzrasta 12-18 godina koja žive u ili blizu zaštićenog područja. Cilj ovog neformalnog edukativnog programa je da poveže mlade sa njihovim prirodnim i kulturnim nasljeđem, omogući da nauče više o prirodi koristeći zanimljive metode koje se ne uče u školama, da izgrade osjećaj solidarnosti sa drugim mladim ljudima u svojim zajednicama i širom Evrope, kao i da ih podstakne da što više vremena provode u

prirodi. Osim ovog, cilj programa je da mladi uvide koju ulogu imaju rendžeri u zaštićenim područjima i kako im pomoći da ih očuvaju.

Do sada je u programu učestvovalo preko 50 zaštićenih područja iz 20 zemalja sa više od 1100 djece i tinejdžera/ki. Broj učesnika raste iz godine u godinu zbog velikog interesovanja mladih da provedu svoje slobodno vrijeme upoznavajući i dajući doprinos očuvanju zaštićenih područja u svojoj i drugim zemljama. Učešćem u programu, mladi stiču prijatelje širom Evrope sa kojima dijele zajedničku ljubav prema prirodi.

Program „Mladi rendžeri u Evropi“ se prilagođava lokalnim uslovima i temama, imajući u vidu da se realizuje u velikom broju zemalja i zaštićenih područja koji se međusobno razlikuju. Zajednički glavni uslov za održavanje programa u svakoj zemlji je realizacija minimum pet dana aktivnosti u toku godine. To mogu biti npr. ili pojedinačno jednodnevne aktivnosti kao što su čišćenje staza, monitoring vrsta, ekskurzije, izleti, radionice ili petodnevni/sedmodnevni kamp, itd.

Dopada ti se ideja o učešću u gore navedenim aktivnostima u zaštićenom području npr. u nekoj od evropskih zemalja?

Sigurno će ti biti interesantna informacija da je glavni događaj ovog programa na nivou Evrope međunarodni kamp za mlade čuvarke/prirode koji se održava jednom godišnje, gdje je obično domaćin jedno od zaštićenih područja, član Europarka. Kamp je odlična prilika da se mladi okupe, druže i otkriju biodiverzitet Evrope. Na kampu obično učestvuju po

dva mlada čuvara/ki prirode i njihovi mentori iz zemlje članice mreže. S obzirom na to da za svaki kamp vlada veliko interesovanje, odabir učesnika vrši organizator kroz dvije faze prijave. Neki od kriterijuma za učešće su: godište učesnika (14-17 godina), gdje prednost imaju osobe koje ranije nisu učestvovala na kampu. Osim toga, ohrabruje se učešće osoba iz zemalja članica mreže koje rijetko učestvuju na sličnim međunarodnim događajima.

Kako svijet ostaje na mladima, kroz program „Mladi rendžeri u Evropi“ i međunarodni kamp se ne stiče samo znanje o evropskim zaštićenim područjima, već i da zaštita prirode za buduće generacije zavisi od njih.

Literatura

NVO „Parkovi Dinarida“ i The Nature Conservancy: Analiza nedostataka u postojećim politikama i praksama koji se odnose na upravljanje zaštićenim područjima, Podgorica, 2023.

Appleton, M.R., Courtiol, A., Emerton, L. et al. Protected area personnel and ranger numbers are insufficient to deliver global expectations. *Nat Sustain* 5, 1100–1110 (2022). <https://doi.org/10.1038/s41893-022-00970-0>

Centar za istraživačko novinarstvo: Baza zaštićenih područja u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, 2023.

Ministarstvo održivog razvoja i turizma: Nacionalna strategija biodiverziteta sa akcionim planom 2016-2020, Vlada Crne Gore, Podgorica, 2015.

Javno preduzeće za upravljanje nacionalnim parkovima: Plan upravljanja NP Lovćen 2021-2025, Podgorica, 2022.

Pravilnik o unutrašnjem redu u nacionalnom parku („Sl. Glasnik RS“, br. 83 od 16.08.2011)

Ministarstvo za prostorno uređenje, građevinarstvo i ekologiju: Prostorni plan posebne namjene- Nacionalni park Kozara 2011-2031, 2014.

Ukaz o proglašenju Zakona o zaštiti prirode („Službeni glasnik Republike Srpske“, br.20, 01-020-1228/14)

Vukilić, Đ, Marojević Galić, J. (2019): Analiza ranjivosti zaštićenih područja na klimatske promjene, NVO „Parkovi Dinarida“, Podgorica.

Zakon o zaštiti prirode („Službeni list Crne Gore“, br. 054/16 od 15.08.2016, 018/19 od 22.03.2019)

Zakon o zaštiti prirode Federacije Bosne i Hercegovine („Službene novine FBiH“, broj: 66/13)

Zakon o nacionalnim parkovima („Službeni list Crne Gore“, br. 28/14 i 39/16)

Zakon o nacionalnom parku „Kozara“ („Sl. glasnik RS“, br. 121 od 25.12.2012)

<https://www.europarc.org/young-people/junior-ranger-programme/> Pristupljeno 20.03.2024.

<https://parksdinarides.org/blog/mladi-lideri-u-akciji-zastita-prirodnih-bлага-lovcena-i-kozare-kroz-regionalni-ekoloski-aktivizam/> Pristupljeno 22.03.2024

<https://sunce-st.org/vijesti/tko-su-cuvari-prirode/> Pristupljeno 6.03.2024

Finansira
Evropska Unija

Brošura je izrađena u okviru projekta "Aktivni mladi za zaštitu prirode" kojeg realizuju Parkovi Dinarida i Udruga Dinarica u okviru Regionalnog programa lokalne demokratije na Zapadnom Balkanu 2. ReLOaD2 finansira Evropska unija, a sprovodi Program Ujedinjenih nacija za razvoj (UNDP). Sadržaj i nalazi predstavljeni u brošuri su isključiva odgovornost Parkova Dinarida i ni na koji način ne odražava stavove Evropske unije i Programa Ujedinjenih nacija za razvoj - UNDP.

